

Opoziția societății civile față de fracturarea hidraulică. Cazul Pungești – între evaluările experților, pluralitatea de viziuni cetățenești și proceduralism epistemic¹

Abstract: *In this study I will discuss the disobedience wave echoed in the civil society debates provoked by the researching and shale gas exploitation activities connected to hydraulic fracking in Pungești, Romania. I will trace the collective decision making methods following the debates from the deliberative public arena. My aim is to analyse this event using the epistemic proceduralism approach proposed by David Estlund as a middle ground theoretical model which blends pure democratic proceduralism, on the one hand, with epistemic considerations, on the other hand. The methodology will consist in extracting a theoretical model, operationalizing the concepts, and proposing an explanation for the debates and protests from Pungești, namely a sign of collective opposition against shale gas exploitation. In addition, through the proposed model, I will try to present the civic engagement of experts and NGOs as civic, judicial and informational support and as a solidarity token towards the Pungesti locals.*

Keywords: *acceptability criterion, epistocracy, epistemic authority, epistemic proceduralism, fracking, procedure-independent standard, public reason, overlapping consensus, truth tenets*

Introducere

Într-o societate democratică dreaptă se pune problema cum putem ajunge la rezultate cât mai echitabile care să aibe caracter cuprinzător în privința revendicărilor cetățenilor cu viziuni diverse și cum obținem

---

Silviu-George Colonescu*

anul II la Masterul de Teorie
și Analiză Politică

---

o decizie sau un bun public legitim din punct de vedere democratic care să corespundă cerințelor societății. O propunere ar fi interogarea publică instituționalizată iar un aranjament socio-politic drept poate fi îndeplinit de întâlnirea tuturor viziunilor, grupurilor ideologice sau a organizațiilor cu statut/corp juridic (O.N.G-uri) prezente într-o societate pentru a conchide, în urma dezbaterilor, în privința unei chestiuni publice.

Dacă dorim ca o societate să fie guvernată după criterii liberale cuprinzătoare, care să respecte și să cuprindă toate nevoile și viziunile cetățenilor săi, deciziile privind binele comun să fie argumentate științific și moral corecte, atunci putem propune un model de guvernare democratică liberală care să facă apel la experți independenți, neutri din punct de vedere politic, care ar putea identifica cele mai bune mo-

tive de vot în urma expertizei lor calificate asupra problemelor de pe agenda publică și apoi să le propage în arena publică deliberativă spre a crește calitatea dezbaterilor.

Așadar, ce model teoretic de analiză normativă ar putea îngloba toate aceste cerințe de calitate a rezultatelor dar și de cantitate a informației deopotrivă, care satisface clauzele unei proceduri pur democratice cu valoare intrinsecă dar în același timp să aibă și valoare instrumentală pentru a ajunge la rezultate calitative, fundamentate epistemic și acceptabile pentru toate doctrinele/viziunile rezonabile dintr-o societate? Iar dacă poate fi identificat un astfel de model teoretic funcționabil este capabil să acopere cât mai bine inconsistențele unei probleme de interes public, respectiv în urma aplicării unei proceduri democratice epistemice să se ajungă la o soluție cât mai apropiată de standardul de dreptate perfectă?

O ipoteză a studiului este că ONG-urile funcționează ca niște structuri emitente ale expertizei calificate, adoptă membri validați de comunități științifice și astfel dețin o cunoaștere tehnică sau politică normativă superioară, aceste organizații prezintă funcție duală în cadrul deliberării publice – sunt văzute și ca doctrine/viziuni participante în arena publică deliberativă, dar și sursă de expertiză – și pot influența, în mod constructiv și spre binele comun, standardul de adevăr calificat; iar o altă ipoteză este că în cazul protestelor și discuțiilor privind exploatarea gazelor de șist din comuna Pungești se poate identifica prezența unui standard de adevăr și a unui criteriu general de acceptabilitate fundamentat epistemic, cunoașterea epistemică relevată cu ajutorul celor cu cunoaștere superioară, însă soluția finală a fost definitivată pe baza deliberării cetățenilor în condiții pur democratice, adică o participare totală a grupurilor/viziunilor calificate, în condițiile cunoașterii celor mai bune motive epistemice de vot.

Prin urmare, 1) în cadrul protestelor și dezbaterilor de la Pungești, decizia cetățenilor a fost luată în mod democratic, prin participarea tuturor grupurilor/viziunilor prezente la dezbateri, dar în același timp pe motive argumentate epistemic, rezonabile și acceptate de ceilalți? 2) Expertizii și ONG-urile au avut aport la luarea deciziei prin tipul lor de input informațional calificat? 3) Dacă putem identifica o procedură deliberativă democratică, standarde epistemice de adevăr, expertiză normativă și tehnică calificată din partea unor experți, atunci s-a ajuns la o decizie dreaptă a oamenilor și la un rezultat bun conform standardelor independente de evaluare? 4) Iar în final, dacă toate aceste clauze teoretice și procedurale au fost întrunite, iar decizia cetățenilor a fost definitivată pe baza celor menționate anterior, atunci decizia politică de la nivel central² a respectat revendicările cetățenilor și a deciziei lor luată în urma deliberării, conform contractului social bilateral?

Pentru a determina răspunsul la aceste întrebări propuse și pentru a stabili validitatea ipotezelor propuse voi utiliza un cadru teoretic sincretic, respectiv voi prezenta în primul rând cele două dimensiuni teoretice din cadrul teoriilor democrației adică dimensiunea pur democratică (proceduralismul pur democratic) care pleacă de la Jean-Jacques Rousseau ce presupune participarea tuturor cetățenilor la deliberarea publică, cu adăugirea critică adusă de John Rawls ce prevede o participare totală dar doar a unei pluralități de viziuni rezonabile calificate, acceptate de ceilalți, continui prin conceptualizarea teoriei liberalismului politic a lui Rawls și vorbesc despre rațiune publică și consens prin suprapunere parțială, puterea politică ca putere coercitivă, concepția politică rezultată din cumulul viziunilor calificate. Apoi în următoarea secțiune voi prezenta modelul epistocratic propus inițial de Platon, care presupune epistocrația celor înțelepți sau o autoritate politică superioară a acestora față de ceilalți, completat de modelul epistocratic al lui John Stuart Mill și cu adăugirile lui Catherine Holst. Acest tip de abordare ar intra în conflict cu ideea de democrație, egalitate și dreptate.

În finalul părții teoretice a lucrării mi-am propus să vorbesc despre proceduralismul epistemic, un model ce presupune combinarea proceduralismului pur democratic cu argumentele aduse în favoarea epistocrației (sau domniei celor înțelepți), doar că în acest tip de proceduralism adevărurile politice pe care le știu cei înțelepți, precum în modelul epistocrației, sunt obținute prin ceea ce decid oamenii în comun în urma dezbaterilor publice, fără influența directă a experților. Deci în proceduralismul epistemic există adevăr politic, dat de ceea ce decid cetățenii, iar decizia politică are valoare de adevăr doar dacă e acceptată de toți ca fiind adevărată, în urma dezbaterilor.

După inventarierea cadrului teoretic de referință, voi extrage modelul de analiză pe procedură democratică epistemică pentru a putea face referire la a doua parte a lucrării, respectiv partea de prezentare și analiză a unei probleme de pe agenda publică din România – cazul exploatărilor gazelor de șist din zona Pungești, județul Vaslui. Îmi propun să operaționalizez conceptele teoretice și să le identific pe datele factuale ale studiului de caz ales pentru a putea valida una dintre ipoteze și întrebări. Îmi propun să identific traseul instituțional al dezbaterilor, controversale izbucnite la nivelul societății civile și justificările acestora. Voi identifica harta actorilor implicați în dezbateri, grupurile de dezbateri și argumentele rezonabile aduse. În final vreau să determin dacă cadrul teoretic poate explica această speță, dacă experții, ONG-urile și societatea civilă, prin modelul procedural democratic epistemic, au ajuns la o decizie colectivă calificată care să întrunească standardul de adevăr conform modelului teoretic la Estlund, iar pe baza ultimei întrebări de cercetare, vreau să identific dacă această decizie colectivă a lor a avut vreun impact în luarea și schimbarea deciziilor de la nivel central-guvernamental privind cazul Pungești, dacă avizele tehnocrațiilor au modificat cursul dezbaterilor în vreun fel.

1. Liberalism politic, rațiune publică și societate civilă

John Rawls încearcă să ofere un răspuns la cum ar putea fi posibil liberalismul politic și vine cu două componente constituente: 1) concepții ale dreptății care permit o pluralitate de viziuni/doctrine cuprinzătoare rezonabile care sunt diferite între ele privind concepția binelui iar aceste viziuni trebuie să vină cu argumente rezonabile și accesibile astfel încât să fie acceptate și de ceilalți cetățeni raționali și rezonabili³; fiecare cetățean trebuie să își universalizeze concepția politică pentru a putea fi acceptată ca rezonabilă și justificată de toți ceilalți⁴; 2) relația politică într-un regim constituțional – care are și aceasta două particularități respectiv a) relația persoanelor cu structura de bază a societății (structura instituțională în care intrăm prin naștere și ieșim prin moarte) și b) puterea politică ca putere coercitivă bazată pe sancțiunile guvernamentale reprezentând autoritatea investită într-o instituție cu putere coercitivă pentru a-și apăra legile.⁵

Aceste relații pot fi interpretate ca fiind rațiunea publică adică forma pe care o iau relațiile dintre cetățeni precum și relația dintre cetățean și guvern. Această rațiune publică este formată din problemele politice fundamentale la care răspunde, persoanele cărora i se aplică, conținutul ei sub forma unei asociații de concepții politice rezonabile, aplicarea lor în discuții asupra normelor coercitive care să fie adoptate ca legi legitime într-un sistem democratic și testarea de către indivizi a propriilor concepții despre dreptate în raport cu criteriul reciprocității (cetățean-guvern).⁶

Deci principiul legitimității al liberalismului politic spune că exercitarea puterii politice este validă și legitimă doar când e exercitată în concordanță cu o constituție în care toți cetățenii

țenii liberi și egali o susțin prin prisma principiilor și idealurilor acceptate de rațiunea lor umană, astfel rațiunea publică este sensibilă la forumul public.⁷

Toate acestea exprimă idealul politic liberal în care puterea politică este puterea coercitivă a cetățenilor liberi și egali luați ca întreg (as a corporate body) iar această putere trebuie exercitată când chestiunile esențiale constituționale (constitutional essentials) și chestiunile fundamentale ale justiției (basic institutions of justice) sunt în joc.⁸

Pentru ca această stabilitate politică să fie consolidată avem nevoie de un numitor comun al tuturor viziunilor, iar Rawls vorbește despre *consensul prin suprapunere parțială*. Pentru a găsi o stabilitate trebuie luat în calcul și eșecul acesteia astfel putem găsi forțe ce o poate securiza. Dacă oamenii cresc sub instituții echitabile, atunci vor dobândi un sens al dreptății suficient pentru a se conforma acestor instituții și, fiind de acord cu echitatea, le pot face mai stabile. Având în vedere și pluralismul rațional și cetățenii rezonabili crescuți sub aceste instituții, dreptatea socială se poate concentra pe o suprapunere parțială de idei pentru a desăvârși stabilitatea.⁹ Astfel consensul prin suprapunere parțială este atunci când cetățenii susțin legi din motive diverse prin apelul la doctrinele cuprinzătoare rezonabile (pluralism rezonabil), dar viziunile publice ale dreptății trebuie să fie independente de aceste doctrine, să conducă la principiul tolerării celorlalte doctrine iar pe lângă valorile politice formulate prin concepția politică liberă și rezonabilă trebuie să includă și valori non-politice. Toate acestea conduc la aceleași judecăți politice, spune Rawls, și se suprapun concepției politice.¹⁰

O concepție politică¹¹ se realizează deci când viziunile oamenilor, aderenți ai doctrinelor, sunt congruente sau se suprapun, după discuții și justificări prealabile. Abia după aceasta doctrinele pot vedea concepția politică ca fiind adevărată, rezonabilă, oricât de mult ar varia viziunile lor.¹² Deci acest consens nu este doar un modus vivendi pentru că concepția politică de dreptate este o concepție morală (obiectul consensului) și se afirmă pe fundamente morale (incluzând concepții ale societății și ale cetățenilor, principii de echitate și virtuți politice incluse în caracterul uman și apoi externalizate în viața publică).¹³ Pentru evitarea influenței doctrinelor politice cuprinzătoare trebuie să se identifice rolul fundamental al valorilor politice în exprimarea termenilor cooperării sociale echitabile împreună cu respectul între cetățeni priviți ca liberi și egali și descoperirea unei potriviri suficiente între valorile politice și alte valori văzute într-un consens prin suprapunere rațional.¹⁴

Așadar când cetățenii recunosc faptul că și ceilalți sunt liberi și egali pot admite că legile adoptate, care exprimă interesul public majoritar, sunt legitime în virtutea faptului că ele au fost adoptate prin prisma raționalității și rezonabilității. Atunci când procedura rațiunii publice este respectată de către cei care o realizează, iar cetățenii votează din poziția de legiuitori sau se pun în locul acestora pentru testarea validității legilor respectând principiile rațiunii publice, atunci legea emisă trebuie respectată.¹⁵

2. Rolul epistocraților în deliberarea publică – Legitimitate normativă sau intruziune?

Conform propunerii lui Platon, într-o societate cei deștepți trebuie să aibă mai multă autoritate politică față de ceilalți pentru că sunt mult mai capabili să conducă într-un mod inteligent și drept.¹⁶ În aceeași manieră axiologică, John Stuart Mill e de acord cu ideea lui Platon, că experții ar trebui să fie mai importanți în decizia politică față de ceilalți, astfel el a adoptat o viziune similară în care argumentează că un grad superior de cunoaștere sau înțelepciune poate le-

gitima autoritatea politică a unora față de alții sau cel puțin influența politică mai mare. Oamenii acceptă că există persoane mult mai educate, cu predispoziție mai mare de a cunoaște adevăruri politice normative ceea ce derivă dintr-o educație politică bună, astfel acești oameni vor tinde să conducă mult mai bine decât alții.

Mill pleacă de la ideea de egalitate iar toți cetățenii au dreptul egal de vot, dar propune ca cei un grad mai mare de înțelepciune să aibă mai multe voturi la dispoziție pentru că dacă s-ar păstra regula standard-o persoană, un vot – atunci aceștia ar fi depășiți numeric din cauză că sunt un grup mic de indivizi.¹⁷ Deci Mill propune două măsuri – testarea alfabetizării/cunoștințelor ca o calificare pentru vot; extra-voturi pentru indivizii cu o educație superioară.¹⁸

Viziunea lui Mill combină viziunea radicală a lui Platon cu cea aristoteliană, astfel mixând modelele rezultă modelul votului pluralitar. J. St. Mill propune modelul votului pluralitar, adică posibilitatea celor educați de a vota de mai multe ori, asta pentru că există diverse categorii sociale aflate la un nivel minim de educație și statut social, iar în mod indirect opțiunile lor politice nu ar fi destul de informate sau cu un grad mare de expertiză, de aceea acest vot pluralitar ar crea posibilitatea categoriilor mult mai educate să își poată exercita influența lor epistemică avansată în luarea deciziilor politice. Un alt motiv al acestui vot ar fi să evite să redeva fiecărui individ o influență egală, iar de aceea instituțiile politice trebuie să recunoască faptul că opiniile celor educați sunt mai valoroase decât altele. Ideea e că aici sunt atribuite privilegiile nu celor înțelepți și celor cu educație superioară. Aceștia nu doar vor conduce mai bine ci vor fi și validați/acceptați de toate viziunile calificate (all qualified points of view).¹⁹

Cathrine Holst vorbește despre domnia cunoscătorilor (experților) dar încearcă afle cum ne dăm seama de faptul că aceștia sunt într-adevăr calificați într-un domeniu. Ea spune că într-o societate apar chestiuni complexe cu răspunsuri contra-intuitive la care non-expertii nu pot răspunde, de aceea în unele condiții unele grupuri vor fi mai puțin capabile să răspundă în mod profesionist la dilemele din societate față de cei care sunt capabili din punct de vedere epistemic. Este imposibil ca o decizie politică într-o societate să se facă fără avizul experților.²⁰ Propune o procedură democratică care să încorporeze și un instrument prin care să le acordăm șansa experților de a face evaluări ale problemelor politice. Astfel pledează pentru varianta clasică a democrației în care deciziile cetățenilor guvernează societatea dar în spatele lor mai apar experții, astfel prin alegerea reprezentanților în mod democratic vom delega implicit și tehnocrați, pe baza cărora reprezentanții aleși în mod direct vor lua decizii bune spre binele cetățenilor (epistocrație prin delegare democratică). Exemplificând cazul crizei financiare gestionate de experții numiți de către Parlamentul European, susține că nu este încălcată în niciun fel democrația pentru că reprezentanții din parlament au lăsat rezolvarea problemei în sarcina unor experți, aleși de ei, tocmai pentru gestionarea crizei în mod eficient și profesionist spre binele cetățenilor.²¹

Critici ale epistocrației prin delegare democratică: 1) nu putem ști care sunt experții/ nu îi putem recunoaște, 2) dacă toate deciziile politice au dimensiune morală atunci cum putem ști că expertiza este făcută moral, 3) nu putem ști dacă experții acționează în baza cunoașterii lor sau în baza intereselor lor. Apoi apar problemele în recunoașterea lor: 1) persoanele non-erudite nu pot recunoaște un expert, 2) nu pot face distincții calitative între răspunsurile diverse ale mai multor experți, 3) problema expert-expert – confruntarea ideilor poate să nu aducă rezultate, 4) apelul la opiniile experților în cadrul dialogului dintre laici.²²

3. Proceduralismul epistemic – modelul median dintre procedura deliberativă pur democratică și epistocrație

În această secțiune voi prezenta modelul care face legătura dintre versiunea teoretică pur democratică și versiunea pur epistemică, adică între asumția care susține că decizia politică este legitimă atunci când apare consensul în urma participării tuturor viziunilor/doctrinelor/opiniilor la discuții, unde toți cetățenii contează, și cealaltă extremă teoretică- cea epistocratică, unde decizia este legitimă când este luată de către experți/epistocrați iar implicit rezultatele sunt bune.

Acest model reprezintă zona mediană care îmbină cele două modele teoretice – procedura pur democratică și epistocrația – stabilește compatibilitatea între două viziuni disonante procedural și funcționează ca un liant conceptual între acestea. Am extras un model care are la bază structura liberalismului politic – consimțământul ipotetic – și merge pe participare totală a cetățenilor adică viziunea pur democratică, dar care prezintă o extensie funcțională care împrumută argumente din epistocrație, un mix de deliberare cu o selecție anterioară din partea experților a viziunilor calificate.

3.1 Clarificări conceptuale

Sunt identificate două probleme privind adevărul(filosofic) în decizia politică:

1) H. Arendt spune că adevărul poate exclude dezbateră, iar dezbateră reprezintă esența vieții politice și cum politica este un spațiu al contestării atunci nimic nu mai trebuie recunoscut ca fiind adevărat după dezbateră sau contestare. Adică discursul politic nu poate începe și nu se poate termina cu clamarea adevărului pentru că acesta e relativ, deci în urma unor debateri publice rezultatul nu e o concluzie care definitivează o problemă, ci mai degrabă este o decizie provizorie, o sugestie finală. Ceea ce rezultă în urma contestării și dezbaterii politice este un adevăr factual dar nu se poate clama ca fiind adevăr(filosofic) pentru că nu încadrează întreaga existență a lumii și umanității, nu funcționează ca un depozitar al adevărului absolut, ci este limitat de cunoaștere omului până la un moment dat.²³ Adevărurile filosofice, adică propoziții etice despre dreptate și egalitate umană, nu au legitimitate în politică ca adevăruri pentru că ar încălca regulile politicului unde chestiunile de dreptate și egalitate se iau în funcție de consensul și acceptarea liberă, discurs și gândire reprezentativă asupra lor; adevărurile filosofice pot avea o nuanță despotică pentru că nu ar fi consimțite ci ar impune norme standard.²⁴

2) chiar dacă există oameni care dețin aceste adevăruri filosofice, nu vor avea dreptul de autoritate legitim asupra altora care nu dețin aceste adevăruri. Deci concepția platonice despre experți practic îi confundă pe aceștia cu șefii și este numită eroarea expertului/șefului (expert/boss fallacy). Vor exista unii care vor pretinde că de fapt ei dețin adevărul absolut și vor avea pretenția ca ceilalți să se supună autorității lui politice pe motiv că ei nu dețin adevărul. De aceea nu putem considera adevărurile filosofice pentru a lua decizii politice pentru că ar crea autoritate iar conform liberalismului politic se presupune că puterea politică reprezintă puterea coercitivă a cetățenilor liberi și egali luați ca întreg care trebuie să fie exercitată doar dacă toți au consimțit deciziile politice ce o constituie ca putere, în mod rezonabil în virtutea rațiunii lor comune.²⁵ Deci trebuie să existe contestație, dezbateră, persuasiune pentru a se ajunge la o moderare sau acomodare a viziunilor disonante, contradictorii, spre luarea unei decizii, de aceea nu este necesară apelarea la adevăruri finale, inflexibile(ultimate truths) pentru că ar crea diviziune în procesul politic.²⁶

Pe baza acestora, Estlund spune că nu poți face politică serioasă dacă limitezi convingerile oamenilor, chiar fiind ele pretentive de autoritate sau ca adevăruri absolute, de aceea trebuie stabilit și impus (nu doar acceptat general) un *criteriu general standard de acceptabilitate* văzut ca un standard de adevăr. Zice că dacă permitem tuturor să își expună convingerile cele mai profunde despre ce este adevărat din punctul lor de vedere, în forumul politic, nu putem ajunge la un consens, legitimitate și autoritate politică. El vrea să monteze o extensie pe teoria liberalismului politic, o limitare care restricționează viziunile înverșunate, intense, și să creeze pe aceeași bază democratică o autoritate politică care se ghidează după acel criteriu general standard legitimat prin acceptarea de către toate punctele de vedere calificate în privința adevărului, adică o *autoritate democratică epistemică* (deci va crea standarde de corectitudine prin care decizia politică este judecată dar nu se cere a avea valoare de adevăr ci acceptabilitate generală din partea membrilor societății, fără ca acest adevăr să fie despotism sau să conducă la autoritarism).²⁷

Așadar, ca acest standard general de acceptabilitate să aibă susținere normativă, Estlund discută despre *standarde de evaluare a deciziilor democratice*. Pentru ca modelul să fie complet și deciziile finale să fie considerate corecte moral, aceste standarde practic sunt șabloane de evaluare a deciziilor finale, dar sunt reieșite din procedura pur democratică, sunt ceva intrinsec proceduralismului pur democratic ca mecanism final de testare a acceptării deciziei luate de oameni în comun. Nu sunt standarde cu valoare de adevăr filosofic sau dreptate cu valoare absolută de adevăr, pentru că ar intra în contradicție cu cele 2 probleme ale adevărului.²⁸

Modelul procedural propus de Rawls presupune lipsa unui criteriu de corectitudine sau vreunui adevăr filosofic care să ghideze decizia politică iar modelul epistocrației presupune dominația experților sau a celor calificați, deștepți sau cu educație superioară. Astfel standardul procedural independent (procedure-independent standard) propus de Estlund reprezintă extensia adusă modelului rawlsian de deliberare publică, adică un criteriu de corectitudine general acceptat care supervisează echitatea deciziilor, califică calitatea bună a unei decizii. Acest standard procedural independent reprezintă zona mediană sau liantul care leagă cele două teorii opuse – deliberare pură (proceduralism) și epistocrația.²⁹

Pentru a evita eventualele inconsistențe ale modelului Estlund plasează epistocrația pură pe o poziție autoritară pe care o respinge. Propune 3 *principii ale adevărului și cunoașterii normative*, într-o ordine succesivă de cauzalitate, care instaurează o domnie a celor deștepți în stadiul final, practic se ajunge la epistocrație, ceea ce nu vrea să susțină Estlund: 1) principiul adevărului – există proceduri independente normative standard adevărate (procedure-independent normative standards), cel puțin într-un sens minimal, prin care deciziile politice trebuie evaluate; 2) principiul cunoașterii – unii oameni (relativ puțini) cunosc aceste standarde normative mai bine decât alții; 3) principiul autorității – cunoașterea politică normativă a celor care știu mai bine reprezintă o garanție a lor pentru a deține autoritate politică asupra altora.³⁰

Pentru a nu purta partizanat față de epistocrație, Estlund exclude ultimele două principii. Rămâne principiul adevărului ca pilon al modelului median propus de el, care nu presupune o domnie a elitelor intelectuale asupra celorlalți ci mai degrabă o sursă de expertiză, consiliere din partea unor principii cu valoare epistemică spre garantarea și asigurarea unor rezultate dezirabile din punct de vedere al dreptății. Prin excluderea principiului doi al cunoașterii nu se mai poate vorbi despre acei câțiva indivizi în rolul de experți și în sens causal nu va mai exista nici principiul al treilea pentru că nu va mai exista nimeni care să conducă în virtutea cunoașterii superioare.³¹

Dar principiul cunoașterii presupune o dihotomie adică cunoașterea sau nu a adevărului politic normativ, iar acesta nu poate fi exclus pentru că dacă există primul principiu al adevărilor politice normative care ghidează deciziile politice în sens bun (cel puțin în minimal), atunci trebuie să existe și cineva care are predispoziția de a cunoaște mai bine aceste adevăruri și le poate emite/dezvălui spre binele comun. Iar această asumție nu încalcă ideea de egalitate morală și în drepturi a oamenilor ci presupune o diferență firească dintre oameni privind înțelepciunea/cunoașterea politică normativă redată de factori precum educația, cultura și mediul social³², de aceea principiul cunoașterii este menținut în teza sa.³³ Așadar, criteriul general standard de acceptabilitate sau procedurile standard independente propuse vor avea un emittent adică acei indivizi care dețin o cunoaștere/înțelepciune politică normativă adică experții care nu pretind a ști adevărul filosofic absolut (care tinde a fi despotice) ci standardele politico-normative de adevăr care duc la decizii bune în societate, spre binele comun.³⁴

Pentru ca modelul criteriului general de acceptabilitate (sau procedura standard independentă), combinat cu clauza experților (sau cei cu virtuți politice și normative superioare) care conchid asupra acelor criterii, să fie validat și să treacă testul criticilor, Estlund infiltrază aici o clauză ce interzice contestațiile necalificate adresate experților („no invidious comparisons”) în cazul în care acestea apar. Aceasta presupune că viziunile contestate necalificate și/sau nejustificate pe criterii epistemice la adresa experților nu pot trece de pragul epistemic, adică de criteriul general de acceptabilitate al legitimității politice, și astfel nu se vor califica să schimbe procedura independentă standard anterioară deciziei politice. Viziunile vor fi separate ca fiind calificate-necalificate în funcție de domeniul de referință de pe agenda publică.³⁵

3.2 Proceduralismul epistemic

Există neînțelegeri privind ceea ce presupune dreptatea, astfel teoria democratică normativă merge pe asumția că o decizie democratică legitimă este produsă de o procedură care tratează votanții în mod egal. Proceduralismul poate fi preferabil altor teorii în care corectitudinea este necesară și suficientă pentru luarea unei decizii legitime. Astfel între proceduralism și teoriile corectitudinii ale legitimității (teorii ce tind să producă rezultate corecte prin standarde independente), proceduralismul este mult mai plauzibil.³⁶

Estlund vrea să acopere neajunsurile și limitările celor două viziuni – proceduralismul pur și teorii ale legitimității democratice prin standarde de corectitudine – și apelează la criteriul epistemic pe care îl integrează în procedura pur democratică standard. Vrea să mențină aceeași procedură corectă dar în același timp să se ajungă la cele mai bune rezultate pe baza unor fundamente epistemice; practic combină valoarea intrinsecă (corectitudine/egalitate procedurală) a democrației cu sensul ei instrumental (corectitudine/cele mai bune rezultate), deci legitimitatea unui rezultat depinde de corectitudinea lui mai degrabă iar această legitimitate derivă din valoarea epistemică a procedurii care l-a produs. Legitimitatea democratică cere ca acest proceduralism să se desfășoare în termeni acceptabili pentru toate punctele de vedere calificate (adică să apară un criteriu general de acceptabilitate), să fie cel mai bun din punct de vedere epistemic printre celelalte proceduri bune epistemic.³⁷

Se apelează la proceduralismul pur democratic, ca fundament teoretic pentru dezvoltarea modelului, pentru că în cazul unei teorii a legitimității prin standarde corecte se va întâmpla ca într-o comunitate diversă poate apărea un grad mic de acceptabilitate privind legitimitatea deciziei prin îndeplinirea standardului independent (adică dreptatea), iar dacă decizia este luată de o majoritate care consideră că e legitimă/corectă/dreaptă, atunci va exista cealaltă jumătate

care va susține același lucru dar va fi sub incidența votului majorității și a deciziei luate în urma acestuia și vor trebui să se conformeze. Ideea e că acest dezacord al jumătății a doua s-ar putea să fie fondat, rezonabil și calificat privind ceea ce e luat ca fiind just și dacă e așa înseamnă că s-ar putea să fie mai multe dezacorduri în societate, a mai multor jumătăți, despre instituțiile și deciziile care se consideră ca fiind luate în temeiuri juste și echitabile. Astfel dacă considerăm că o lege este dreaptă doar în virtutea faptului că respectă standardul independent de dreptate, atunci nu se poate spune că e calificată și că este acceptată de toate viziunile calificate (qualified points of view), deci teoriile corectitudinii nu pot întruni cerința acceptabilității calificate.³⁸

Astfel proceduralismul epistemic este văzut ca fiind un proceduralism deliberativ de tip rațional care menține valoarea intrinsec bună a democrației deliberative dar face apel la raționalitatea cetățenilor și la logica epistemică a motivelor pentru care ei ar trebui să voteze într-un anumit fel pentru un rezultat bun (reason-recognizing procedure) și le dă acestor indicatori epistemici o mai mare influență. În deliberarea publică simplă pot apărea factori ce influențează deciziile oamenilor, astfel o procedură epistemică oferă o potențare a rațiunii și evaluare mai exigentă a motivelor. Cu toate acestea, rezultatele vor reflecta practic acele motive raționale și epistemice iar asta reprezintă, într-o formă subtilă, tot un criteriu independent standard dar în sens mai elitist^{39,40}. Putem considera, cu toate acestea, că Estlund merge pe corectitudine proceduralistă pur democratică dar păstrează un criteriu moral independent standard, o tendință de evaluare a corectitudinii/moralității rezultatelor reflectată de raționalitatea și calitatea motivelor epistemice a votului deliberativ, răspunsul cel mai bun al individului. Chiar dacă rezultatele sunt injuste, acestea pot fi legitime și au autoritate atâta timp cât au fost luate printr-o procedură rațională și epistemică.⁴¹

Pentru un rezultat dezirabil din punct de vedere epistemic este nevoie ca indivizii (sau viziunile calificate) să cunoască, să aibă capacitatea de a identifica și să conchidă asupra criteriilor și fundamentelor epistemice care produc o procedură bună în acest sens. De aceea se folosește criteriul general de acceptabilitate care validează acceptarea generală a acestor fundamente/valori epistemice și fixează standardul de adevăr și dreptate al procedurii.⁴²

Așadar, sintetizând argumentația, se propune modelul unui proceduralism deliberativ democratic de tip rațional și epistemic (proceduralismul epistemic) care presupune: 1) existența unei proceduri deliberative corecte, pur democratice de tip rousseauian (întrunirea clauzei lui Rousseau); 2) cetățenii trebuie să cunoască motivele morale, bine fundamentate epistemic și moral, înainte de a vota; 3) existența unor viziuni calificate, pe baza cunoașterii motivelor morale epistemice; 4) criteriu general de acceptabilitate privind (stabilit de viziunile calificate, morale, corecte) privind componența arenei de dezbateri și calificarea viziunilor participante la dezbateri; 5) standard procedural independent care va funcționa ca un șablon de evaluare a deciziilor politice din urma procedurii deliberative democratice.

Astfel dacă transplantăm aici ceea ce susține anterior Estlund privind criteriul general de acceptabilitate⁴³ atunci avem implicarea experților, doar ca sursă de consultare în termeni normativi, de moralitate sau corectitudine; consultare anterioară dezbaterii publice, fără implicarea lor directă sau influențarea deciziilor politice finale, ci sursă de indicație pentru motive epistemice bune pentru vot și pentru a se ajunge la o decizie morală corectă.

Proceduralismul epistemic generează legitimitate și autoritate cu mai puține cerințe epistemice, iar tot ceea ce cere este ca procesul democratic să aibă o anumită valoare epistemică cât de modestă.⁴⁴

4. Cazul Pungești – fracturare hidraulică și boicotul societății civile

Începând cu 1997 Agenția Națională de Resurse Minerale a semnat cu 30 de firme acorduri de concesiune pentru explorare-dezvoltare și exploatare a resurselor de hidrocarburi, dar ceea ce a aprobat ANRM este neclar pentru că toate acordurile de concesiune sunt incluse în anexele secrete ale hotărârilor de guvern.⁴⁵ Legea petrolului din 2004 care stă la baza acestor acorduri nu conține noțiunea de gaze de șist. Această lege definește gazele ca fiind cele „libere din zăcăminte de gaz metan, gazele dizolvate în țiței, cele din capul de gaze asociat zăcămintelor de țiței, precum și gazele rezultate din extracția amestecurilor de gaz condensat”.⁴⁶

Hotărârile propriu-zise ale Guvernului sunt și ele vagi: „Prin explorarea perimetrului (...) situat într-o zonă caracterizată printr-un grad de cercetare mai redus, condiții morfologice dificile și o structură geologică cu un grad mare de risc, sunt create premisele evidențierii unor noi zăcăminte de țiței și gaze naturale. Lucrările de explorare sunt necesare pentru descoperirea unor resurse și rezerve de hidrocarburi, în zone neexplorate sau în zone situate la adâncimi mari în vederea cercetării”.⁴⁷ Conform experților în domeniul energiei acordurile petroliere permit orice dar ulterior necesită avize de mediu și acorduri ale ANMR, iar Chevron (firma contractantă a terenurilor din Pungești) a obținut aviz pentru tehnica clasică de exploatare.⁴⁸ În data de 3 octombrie 2013, Chevron a obținut autorizație de construire pentru amplasarea primei sonde de explorare a gazelor de șist în România, după ce compania a primit toate avizele necesare de la autorități pentru prospectarea solului în zona Vaslui.

Prin observarea fenomenului Pungești se constată o *pluralitate de viziuni rezonabile* pentru că se constată o gamă diversă de actori participanți la dezbateră publică:

1) localnicii și întreaga comunitate din comuna Pungești

Aceștia s-au revoltat în primă instanță, manifestându-și nemulțumirile și refuzul față de exploatarea prin fracturare hidraulică în vederea extragerii gazelor de șist. Pe 14 octombrie 2013 localnicii din Siliștea, sat membru al comunei Pungești, au protestat în fața perimetrului exploatărilor unde compania Chevron și-a adus logistica de prospectare și specialiștii pentru începerea lucrărilor de amenajare a platformei unde vor avea loc lucrările de cercetare și mai apoi extracția a gazelor de șist.⁴⁹ Localnicii și-au argumentat refuzul prin motive ce țin de efectele pe termen lung ale unei astfel de exploatări, respectiv poluarea mediului din proximitatea sondelor de extracție, a resurselor naturale (apa potabilă), contaminarea solului destinat agriculturii, destabilizarea solului pe care sunt construite locuințele și intensificarea activității seismice în zonă. Susțin că în urma exploatărilor vor fi scoase din circuitul agricol suprafețe însemnate de teren, astfel se vor găsi în imposibilitatea de a-și câștiga existența pentru că principala sursă a lor în acest sens este agricultura și creșterea animalelor, plus vor fi nevoiți să își relocheze locuințele într-un alt sat. Pe fondul lipsei resurselor financiare, localnicii se gândesc că vor fi supuși unui mediu nociv și în cazul în care se vor îmbolnăvi nu vor avea capacități pentru a se trata.⁵⁰

2) Grupul de Inițiativă al Societății Civile (GISC) din Bârlad – experți în geologie ce au venit cu argumente împotriva fracturării hidraulice, cu expertiză calificată și cu input informațional pentru localnicii din Pungești.⁵¹

3) Greenpeace – în octombrie 2013, a instituit o zonă specială de carantină anti-Chevron din cauza pericolelor la care este supusă populația prin metodele de fracturare hidraulică,

susținând că acest procedeu de exploatare duce la otrăvirea apelor subterane și de suprafață, otrăvirea subsolului, a aerului și creșterea riscului seismic. Greenpeace susține oamenii și mediul înconjurător în defavoarea câștigului corporațiilor, de aceea a cerut încetarea oricăror inițiative care sunt împotriva cetățenilor și care prezintă potențial de dezastru asupra mediului.

Greenpeace vine cu argumente de specialitate împotriva exploatării. Aceasta susține că este foarte posibil ca amprenta de carbon a gazului de șist să nu o depășească doar pe cea a gazului convențional, ci chiar pe cea a cărbunelui; un alt neajuns major al acestei tehnologii este legat direct de consumul de apă. Operațiunile de fracturare hidraulică asociate unui singur puț necesită un volum de apă ce poate varia între 9.000 m³ și 29.000 m³. Aceste valori pun sub semnul întrebării sustenabilitatea folosirii resurselor de apă chiar și în țări din zona temperată.

4) coaliția de O.N.G-uri (ActiveWatch, APADOR-CH, Miliția Spirituală și Funky Citizens, stopfracturare.ro, Asociația ROMÂNIA FĂRĂ EI, Fundația Eco Civica și Asociația Mișcarea de Rezistență de la Pungești)

Acestea au adus aceleași argumente privind poluarea mediului și punerea în pericol a localnicilor, dar pe lângă asta au militat și împotriva abuzurilor organelor de ordine, argumente ce nu se suprapun cu problema principală a deliberării.⁵² Au acționat în instanță împotriva instituțiilor statului care au impus în mod abuziv și ilegal fracturarea hidraulică și au instaurat în zona Pungești zona de necesitate unde au fost masate forțe de ordine care au îngrădit libertățile cetățenilor.⁵³

5) Grupul Verzilor (11 europarlamentari din Franța, Germania, Marea Britanie, Spania, Belgia, Luxemburg) – au trimis o scrisoare deschisă către președintele parlamentului european prin care au condamnat modul în care Guvernul de la București acționează abuziv asupra cetățenilor din comunitatea Pungești, din cauza intereselor companiei Chevron; aceștia au susținut că organele de ordine publică au încălcat dreptul la integritate fizică și statul de drept pentru că au fost masate pentru a opune rezistență și a comite abuzuri fizice împotriva cetățenilor; au empatizat cu revendicările localnicilor de la Pungești și cu fundamentele protestelor lor, adică refuzul exploatărilor în zonă ce ar cauza modificări ale mediului.⁵⁴

6) comunitatea religioasă și clerul din zona Vaslui

Motivele alăturării acestora protestului împotriva exploatării au avut conotații religioase, în semn de apreciere a comunității din Pungești pentru aderarea lor la sistemul de valori creștine, pentru patriotism dar printre acestea forul bisericesc a clamat retragerea companiei Chevron din zonă și a logisticii de exploatare din motive ce țin de protecția mediului, a habitatului și a rezistenței solului pe care sunt amplasate locuințele localnicilor.⁵⁵

Așadar, multitudinea de grupuri, care a participat la dezbateră publică privind decizia amplasării sondelor de explorare și exploatare a gazelor de șist prin fracturare hidraulică, o putem considera o *pluralitate de viziuni comprehensive rezonabile* pentru că toate aceste grupuri participante vin cu argumente rezonabile și accesibile pentru ceilalți, chiar dacă diferă concepția binelui. Distingem localnicii comunei Pungești ca fiind un grup cu identitate comună, polarizat în jurul acelorași nevoi și motivații. Ei resping exploatarea pentru că efectele acesteia li se adresează în mod direct dar pe lângă asta mai apar și argumente religioase, naționaliste, cu apel la o oarecare aversiune față de elemente străine naționalității lor, repulsie față de tehnologizare ceea ce nu se încadrează în rezonabilitatea spațiului de deliberare și față de celelalte doctrine/viziuni. Apoi vorbim despre grupul de ONG-uri ecologiste care s-au solidarizat cu protestarii din Pungești pe baza acelorași argumente ecologiste ce fundamentează protestul, dar

aceste organizații mai au și alte argumente ca bază a manifestației lor, respectiv combaterea imperialismul economic al corporațiilor, monopol economic, contrângerea instituțiilor libere ale statului prin mijloace de lobby etc.

Grupul Verzilor din Parlamentul European (il putem considera ca actor/grup participant la deliberare atâta timp cât România este un stat comunitar și are datoria de a se conforma directivelor stabilite la nivel european) se alătură prin proceduri diplomatice protestelor, susținând aceleași motive ecologiste, afirmând că sprijină demersurile societății civile române. Comunitatea religioasă și clerul din jud. Vaslui s-au solidarizat și au sprijinit protestele împotriva Chevron. Au cerut respingerea exploatării pe aceleași motive comune – mediu, poluare, activitate seismică – dar au făcut apel și la religie, la un soi de catehism religios și recunoștința lor pentru apartenența oamenilor din acea zonă la confesiunea creștină.

Așadar criteriul pluralității de viziuni rezonabile este întrunit pentru că s-a întrunit clauza rezonabilității cetățenilor, toți s-au considerat între ei ca fiind cetățeni liberi și egali și au oferit argumente/termeni echitabili în vederea cooperării, au acționat în virtutea lor și chiar dacă viziunile au fost foarte puțin evazive în argumente privind concepția lor asupra situației, acestea au fost accesibile și cooperarea a funcționat. Dacă avem o pluralitate rezonabilă înseamnă că asta a dus la un consens de idei care s-au suprapus rezultând astfel la un numitor comun, o miză comună. Mai exact, chiar dacă locuitorii au venit cu argumente diverse nefundamentate civic sau științific de tipul celor naționaliste, retrograde, conservatoare, ce nu justifică refuzul exploatării, cu toate acestea în final și-au îngustat aria argumentativă ajungând la motive de mediu, economie și sănătate. La fel și în cazul preoților și a comunității religioase sau în cazul ONG-urilor care blamează corporatismul și monopolul acestora. Ideea e că în final concepțiile lor despre bine s-au suprapus, numitorul comun fiind protejarea mediului, resurselor subsolice, locuitorilor din Pungești și siguranța lor, astfel s-a realizat *consensul prin suprapunere parțială* și s-a format astfel *concepția politică*, cadrul de ghidare și reflecție care ajută la atingerea unei înțelegeri și decizii democratice.

Aici modelul de lucru propus este cel al experților care evaluează și emit niște direcții morale, normative privind procedura democratică sau cum s-ar putea desfășura în condiții pur democratice dezbateră publică și cum s-ar putea ajunge la rezultate politice bune, care să integreze și adevărul politic stabilit în comun, astfel decizia politică să fie acceptată de toți cei prezenți la discuții și să fie întocmai cu revendicările fiecăruia. Deci vorbim despre experți⁵⁶ care participă la luarea deciziei în mod indirect și conform analizei lor de specialitate sau a expertizei morale, normative sfătuiesc cetățenii despre cele mai bune condiții democratice procedurale.

În cazul exploatării gazelor de șist prin fracturare hidraulică din comuna Pungești s-au făcut anterior studii de impact economic, social și asupra mediului. Evident, interesul firmei contractante nu a fost dezvăluirea dezavantajelor și pericolelor unei astfel de exploatări, dar au existat, inițial, și grupuri neutre și mult mai transparente care au dezvăluit riscurile unei astfel de operațiuni, care au constituit o contrapondere mai mare față de beneficiile exploatării. În urma analizei situației conform unei concepții despre bine, localnicii comunei vizate au înclinat spre respingerea proiectului Chevron însă nu a existat o concepție politică definitivă și nici un consens popular. Ulterior, grupul s-a consultat și cu membrii ONG-urile venite în zonă, s-au demarat dezbateri pe tema binelui comunității și astfel în urma discuțiilor între cetățeni și organizațiile de protecție a mediului au conchis că zonei Pungești și comunității de acolo nu îi

este benefică o exploatare de o asemenea anvergură din considerente⁵⁷ ce deja au fost clamate de oamenii prezenți în arena publică de dezbateri.

Ceea ce au stabilit oamenii de comun acord și toți cei care au participat la dezbateri, indiferent de sistemul lor de valori sau pe ce criterii au luat decizia, ei au stabilit *standardul politic de adevăr*, adică respingerea inițierii activităților de exploatare în zonă, iar acest adevăr politic este moral corect pentru că este recunoscut și acceptat de toți cei prezenți, și este luat conform nevoilor, judecăților și moralei lor în condiții de libertate, egalitate și discuții rezonabile, astfel este produsul unei proceduri deliberative pur democratice.

Prin urmare, având în vedere un *criteriu general de acceptabilitate* (general acceptability criterion) conform modelului lui Estlund, care permite participarea la procedura deliberativă a tuturor viziunilor calificate și le oferă ulterior autoritatea acestora (n.r. viziunilor calificate acceptate) de a accepta și alte viziuni în cazul în care se califică și întrunesc standardul general de acceptabilitate, se poate spune că și în acest caz indivizii/viziunile participante la Pungești au dezvoltat în mod conștient sau nu, un astfel de criteriu de acceptabilitate care să spună părerea cui contează sau nu (conform moralității și a concepției politice formate pe fondul discuțiilor). Ca extensie a acestora, cetățenii vor putea „cântări” și calitatea deciziilor ulterioare printr-un instrument derivat din criteriul general, adică *standarde de evaluare a deciziilor democratice sau standarde independente de adevăr*.

Modelul teoretic se bazează pe 2 principii ale adevărului – primul susține că există standarde independente de adevăr în societate care pot determina rezultate morale corecte, bune pe baza cunoașterii, iar al doilea presupune că dacă aceste proceduri standarde independente de adevăr există atunci vor fi și persoane care le vor cunoaște mai bine decât altele, cu o cunoaștere politică normativă superioară. Așadar, în aceste condiții, standardul de adevăr a fost dat de ceea ce au decis oamenii/viziunile participante în comun, iar principiul al doilea-cunoașterii standardelor de adevăr – se află în mod implicit în aceeași explicație.

Putem spune că modelul teoretic al lui Estlund-*proceduralismul epistemic* – poate explica cazul Pungești pentru se poate identifica o procedură deliberativă democratică de tip rațional unde se respectă valoarea intrinsec bună a democrației deliberative, respectiv viziunile calificate/cetățenii iau decizii în urma participării totale la discuții și deliberare privind exploatarea gazelor de sist și începerea lucrărilor de exploatare în zonă, dar asta se întâmplă cu apel la raționalitatea și fundamentele epistemice ale argumentelor lor sau ale motivelor pentru care ei votează într-un fel sau altul, ceea ce înseamnă că se axează pe rezultate corecte morale și care să satisfacă nevoile tuturor și adevărul politic stabilit de comun acord. Ideea e că decizia luată în urma deliberării în cazul Pungești este bună pentru că reflectă motivele raționale și epistemice ale oamenilor, adică trec de standardul independent de evaluare a deciziei.

La Pungești cetățenii au conștientizat și au putut identifica motivele bune fundamentate epistemic, care să respecte nevoile tuturor și care să fie morale și drepte, prin intermediul cărora să ajungă la rezultate morale și echitabile. În urma dezbaterilor li s-a îmbunătățit optica în una calificată/rezonabilă, localnicii au demarat procesul deliberativ pur democratic prin care și-au fixat nevoile și revendicările lor pe baza unui criteriu general de acceptabilitate, a unui standard de adevăr și a unui standard de evaluare a deciziei, așadar ei au ajuns la o concepție despre binele comun și ceea ce e mai bine pentru condițiile lor de viață, climatul social, economic și mediul în care vor trăi; de aceea, în urma manierei analitice de lucru, se poate spune că *proceduralismul epistemic* poate explica procesele democratice demarate în zona Pungești, cu suportul datelor factuale ale cazului.

În ajutorul cetățenilor vizați de exploatarea de la Pungești a venit și o propunere legislativă din partea legislativului european care impune studii de impact pentru proiectele care presupun fracturare hidraulică și prevede consultarea populației europene în cazul acestor proiecte, publicarea anumitor informații. Această inițiativă vine ca o încercare de reducere beneficiilor grupurilor de interes(aici Chevron). Astfel, conform cu această decizie europeană, o companie precum Chevron nu va putea derula proiecte de explorare și exploatare a gazelor de șist fără să vină mai întâi cu un studiu de impact asupra mediului și fără să consulte populația din Pungești.⁵⁸

Pe 7 decembrie 2013 compania Chevron a anunțat suspendarea lucrărilor în zonă în urma opunerii societății civile și a localnicilor prin proteste și demonstrații.⁵⁹ La începutul anului 2015 compania Chevron anunța că renunță la proiectele de explorare și exploatare a gazelor de șist din România ca urmare a eșecului de a identifica zăcăminte viabile. Firma a realizat timp de 2 luni activități de exploare în zona Pungești(aprilie-iunie 2014). Reprezentanții companiei au afirmat că această decizie a fost luată pentru că prospecțiunile din România nu pot concura cu alte oportunități de investiție din portofoliul global al Chevron.⁶⁰

Concluzii

În acest studiu am abordat trei cadre teoretice ale teoriilor democrației, respectiv liberalismul politic văzut prin prisma lui John Rawls, cu implicațiile acestuia privind rațiunea publică, deliberarea democratică a cetățenilor rezonabili și rolul societății civile. A doua temă explică rolul epistocrației pentru o societate democratică și implicațiile experților în procesul decizional; aceasta reprezintă dimensiunea teoretică autoritară ce poate suprima ideea de democrație sau cel puțin proceduralismul pur democratic, pentru că presupune ca înțelepții/expertii sau cei cu o cunoaștere superioară să aibe autoritate poilitică mai mare, iar decizia lor este singura legitimă, respectiv rezultatele acestora sunt bune pentru că vor fi produsul unei expertize calificate.

Al treilea cadru teoretic adus în discuție, și implicit modelul de lucru ce face obiectul acestei lucrări, este proceduralismul epistemic ca formă mediană și combinație a celor două abordări, ce propune ca cetățenii să cunoască motive bune, morale, corecte și fundamentate epistemic pentru a vota și implicit de a lua o decizie în cadrul deliberării, iar această cunoaștere o vor dobândi în urma dezbaterilor și consultărilor cu celelalte viziuni/cetățeni participanți la discuții și cu experții calificați care au o cunoaștere politică normativă mai mare sau pot prezenta o arie extinsă de motivații morale, ce țin de echitatea într-o societate, corectitudinea politică, respectarea celorlalți, iar în urma bricolajului de idei și motive fundamentate epistemic din arena publică, toți se vor decide asupra unui adevăr politic corect moral și pe baza acestuia se va lua o decizie ce se legitimează doar dacă este acceptată de toți și respectă standardul de adevăr.

În secțiunea aplicativă am adus în discuție o problemă îndelung dezbătută și prezentă pe agenda publică, respectiv cazul exploatărilor gazelor de șist prin fracurare hidraulică din localitatea Pungești. Am dorit să urmăresc evoluția acestui eveniment în timp, valurile de reacție provocate față de societatea civilă, sinusoida sau constanta argumentelor societății civile, asemănarea și suprapunerea viziunilor diverselor grupuri din cadrul societății civile, implicarea și solidarizarea ONG-urilor și experților organizațiilor ecologiste și în special tipul de input

informațional pe care l-au adus cetățenilor cu scopul luării unei decizii bine fundamentate epistemic și raționale.

Pe baza modelului teoretic – proceduralism epistemic – și operaționalizării conceptelor extrase din acesta am încercat să explic studiul de caz privind protestele din comuna Pungești, ca semn de refuz colectiv față de exploatarea gazelor de șist, plus implicarea experților și a ONG-urilor în semn de solidaritate față de comunitate și susținere civică, juridică, informațională și expertiză calificată în domeniu.

În urma acestui studiu pot confirma *prima ipoteză* care presupune existența ONG-urilor ca structuri emitente de expertiză calificate în cazul Pungești, au membri validați de comunități științifice și astfel dețin o cunoaștere tehnică sau politică normativă superioară; mai mult acestea prezintă funcție duală în cadru deliberării publice – sunt văzute și ca doctrine/viziuni participante în arena publică deliberativă, dar și sursă de expertiză – și astfel au contribuit, într-o oarecare măsură, la adoptarea de comun acord a unui adevăr politic corect moral. Din dorința identificării validității celeilalte ipoteze, în cadrul dezbaterilor de la Pungești se pot identifica un standard de adevăr și un criteriu general de acceptabilitate, ambele fundamentate epistemic și acceptate de toate viziunile ca fiind echitabile, morale și corecte normativ. Ideea e că soluția finală a fost definitivată pe baza deliberării cetățenilor, adică a existat o participare totală a grupurilor/viziunilor calificate, în condițiile cunoașterii celor mai bune motive epistemic de vot privind exploatarea din comuna lor.

Conform ipotezelor de lucru am răspuns și la întrebările de cercetare formulate în introducere, pentru că aceste întrebări sunt derivate ale ipotezelor, însă răspunsul la a patra întrebare a studiului necesită răspuns particular. Dacă clauze teoretice și procedurale au fost întrunite, iar decizia cetățenilor a fost definitivată pe baza celor menționate anterior (conform validării ipotezelor și a răspunsului aferent la întrebările de cercetare) atunci decizia politică de la nivel central nu a respectat revendicările legitime/calificate clamate de cetățeni, conform contractului social bilateral în sensul liberalismului politic, pentru că compania Chevron și-a desfășurat lucrările de explorare până la începutul anului 2015, cu aprobare de la Guvern și susținută de organele de ordine ale statului. Firma a plecat din România din motive de nesustenabilitate a proiectului și eșecul de a identifica zăcăminte considerabile pentru o viitoare investiție, la îndrumările propriilor experți care au decis că prospecțiunile din România nu pot concura cu alte oportunități de investiție din portofoliul global al Chevron. Firma a realizat timp de 2 luni activități de explorare în zona Pungești (aprilie-iunie 2014).

Note

* **Colonescu Silviu-George** este student anul II la Masterul de Teorie și Analiză Politică din cadrul S.N.S.P.A București. Interesele lui academice sunt: teoria normativă și filosofia politică, teoria alegerii raționale, teoria alegerii publice, neoinstituționalism de tip rational-choice, filosofia științei

¹ trad. engl. – „The Civil Society’s Resistance against Fracking. Pungești Case – Between Experts Assessments, Plurality of Citizens Views and Epistemic Proceduralism”

² prin decizia politică la nivel central mă refer aici la reprezentanții guvernamentali și din cadrul instituțiilor statului care au fost delegați și investiți de către cetățeni ca autoritate politică printr-un contract social, existând astfel un consimțământ ipotetic și un acord prin care acei reprezentanți delegați democratic trebuie să respecte deciziile luate în urma deliberării publice a cetățenilor

³ *rezonabil* pentru Rawls înseamnă capacitatea unui cetățean de a vedea pe restul ca fiind liberi și egali în cadrul unei societăți democratice, să ofere termeni echitabili în vederea unei cooperări și să acționeze conform

acestora chiar ?i atunci când este împotriva interesului lui. vezi John Rawls, *The Law of Peoples. The Idea of Public Reason Revisited* (Cambridge:Harvard University Press, 1999), 136

⁴ John Rawls, *The Law of Peoples. The Idea of Public Reason Revisited* (Cambridge:Harvard University Press, 1999), 127

⁵ John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1995), 134-135

⁶ John Rawls, *The Law of Peoples. The Idea of Public Reason Revisited* (Cambridge:Harvard University Press, 1999), 132

⁷ John Rawls, *The Law of Peoples. The Idea of Public Reason Revisited* (Cambridge:Harvard University Press, 1999), 133, John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1995), 135-137

⁸ John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1995), 137-140

⁹ ibidem, 141-142

¹⁰ ibid., 144-146

¹¹ *concepția politică* pentru J.Rawls este cadrul de ghidare pentru deliberare și reflecție care ajută la atingerea unei înțelegeri politice cel puțin pentru chestiunile esențiale constituționale(constitutional essentials) și cele ale dreptății de bază (basic institutions of justice). vezi John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1995), 156

¹² John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1995), 150-151

¹³ ibidem, 147

¹⁴ ibid., 157-158

¹⁵ John Rawls, *The Law of Peoples. The Idea of Public Reason Revisited* (Cambridge:Harvard University Press, 1999), 137

¹⁶ Plato, *The Republic*, trans. Tom Griffith, ed. G.R.F Ferrari (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 138

¹⁷ David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 207-208

¹⁸ John Stuart Mill, *On Liberty and Other Essays*, ed. John Gray (Oxford:Oxford University Press, 1991), 331, 334, David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 208

¹⁹ John Stuart Mill, *On Liberty and Other Essays*, ed. John Gray (Oxford:Oxford University Press, 1991), 334, David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 210

²⁰ Cathrine Holst, *Expertise and Democracy* (Oslo:ARENA, 2014), 13-16

²¹ ibidem, 17

²² ibid., 18-20

²³ Hannah Arendt, „Truth and Politics”, in *Philosophy, Politics and Society*. 3rd ser, ed. Peter Laslett and W. G. Runciman (Oxford:Blackwell, 1967), 115, 122, 133, David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 21

²⁴ Hannah Arendt, „Truth and Politics”, in *Philosophy, Politics and Society*. 3rd ser, ed. Peter Laslett and W. G. Runciman (Oxford:Blackwell, 1967), 120, David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 22

²⁵ John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1993), 139-140, David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 22

²⁶ John Rawls, *Political Liberalism* (New York:Columbia University Press, 1993), 129, David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 22

²⁷ David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 23, 33-34

²⁸ ibidem, 24

²⁹ ibid., 26-30

³⁰ ibid., 30

³¹ ibid., 31

³² factori precum educația, cultura, mediul social reprezintă predicățile unei judecăți morale, politice și normative bune. Estlund susține că cunoașterea unor adevăruri precum cele propuse de modelul său – înțelepciune politică și normativă – este o virtute cultivată pentru că toți au acces egal la aceasta dar nu toți ajung să fie egali în aceasta, de aceea principiul cunoașterii nu poate intra în conflict cu fundamentele tradiționale ale egalității între persoane. vezi David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press), 33

³³ David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 32-33

³⁴ ibidem, 35

³⁵ ibid., 36

³⁶ ibid., 98

³⁷ ibid., 98

³⁸ ibid., 99

³⁹ dacă considerăm aducerea la cunoștință, asumarea de către cetățeni a motivelor raționale și epistemice pentru care votează spre a ajunge la un rezultat corect, ca fiind tot un criteriu standard independent, atunci acesta va fi văzut în virtutea proceduralismului epistemic pentru că aici cetățenii sunt văzuți ca scopuri și nu în sens instrumental

⁴⁰ David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2008), 99-100

⁴¹ ibidem, 107-108, 110

⁴² ibid., 112

⁴³ criteriul general standard de acceptabilitate (ca standard de adevăr) sau procedurile standard independente propuse vor avea un emitent adică acei indivizi care dețin o cunoaștere/înțelepciune politică normativă adică experții care nu pretind a ști adevărul filosofic absolut (care tinde a fi despotic) ci standardele politico-normative de adevăr care duc la decizii bune în societate, spre binele comun (Estlund 2008, p.35). Acesta este obținut prin mixul principiului adevărului cu principiul cunoașterii, care funcționează în interdependență și califică o cernere anterioară a ideilor politice de către experți (ibidem, pp.30-33); o limitare care restricționează viziunile înverșunate, intense, și să creeze pe aceeași bază democratică o autoritate politică care se ghidează după acel criteriu general standard legitimat prin acceptarea de către toate punctele de vedere calificate în privința adevărului, adică o *autoritate democratică epistemică*. Reprezintă extensia adusă modelului rawlsian de deliberare publică care supervizează echitatea deciziilor, califică calitatea bună a unei decizii și care reprezintă practic tot o autoritate legitimată de expertiza calificată a unor experți.

⁴⁴ David M. Estlund, *Democratic Authority. A Philosophical Framework* (Princeton, Oxford:Princeton University Press, 2008), 106

⁴⁵ Doru Cireașă, „Harta gazelor de șist din România”, România Liberă, 21 octombrie 2013 (accesat 20.06.2015) <http://www.romanalibera.ro/special/investigatii/harta-gazelor-de-sist-din-romania-315807>

⁴⁶ Afrodita Iorgulescu, Liana Popa, Alexandru Tașnadi, „Gazele de șist nu se regăsesc nici în Legea Petrolului, nici în Legea energiei electrice și a gazelor natural”, Cotidianul.ro, 27 ianuarie 2014 (accesat 23.06.2015) <http://www.cotidianul.ro/gazele-de-sist-nu-se-regasesc-nici-in-legea-petrolului-nici-in-legea-energiei-electrice-si-a-gazelor-naturale-231028/>

⁴⁷ Doru Cireașă, „Harta gazelor de șist din România”, România Liberă, 21 octombrie 2013 (accesat 20.06.2015) <http://www.romanalibera.ro/special/investigatii/harta-gazelor-de-sist-din-romania-315807>

⁴⁸ Doru Cireașă, „Harta gazelor de șist din România”, România Liberă, 21 octombrie 2013 (accesat 20.06.2015) <http://www.romanalibera.ro/special/investigatii/harta-gazelor-de-sist-din-romania-315807>

⁴⁹ „Referendumul din Pungești privind gazele de șist, blocat de prefectură”, Ziare.com, 8 noiembrie 2013 (acesat 20.06.2015) <http://www.ziare.com/economie/gaze-de-sist/referendumul-din-pungesti-privind-gazele-de-sist-blocat-de-prefectura-1266961>

⁵⁰ „Oameni din zona în care se va face explorarea gazelor de șist continuă să pună întrebări. Scrisoarea deschisă adresată lui Victor Ponta în cazul Pungești”, Cotidianul.ro, 7 ianuarie 2014 (accesat 17.03.2016) <http://www.cotidianul.ro/scrisoare-deschisa-adresata-lui-victor-ponta-in-cazul-pungesti-229606/>; apologeticumRO, „tvr interviueaza localnici din Pungesti legat de exploatarea gazelor de sist_1”, video file,

youtube.com, 22 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016) https://www.youtube.com/watch?v=fPR3T6kDIX8;apologeticumRO, „tvr intervieveaza localnici din Pungesti legat de exploatarea gazelor de sist_2”, video file, youtube.com, 22 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016) [https://www.youtube.com/watch?v=hl_JN9Uehly;TV Pungești, „ Primul documentar din Romania despre gaze de sist! TVR 1 \(Gabriel Geamanu\)”, video file, youtube.com, 21 noiembrie 2013 \(accesat 17.03.2016\) https://www.youtube.com/watch?v=udrJ0ebaNnQ; RomaniaFaraEi, „19 octombrie – Proclamatia de la Punge?ti”, video file, youtube.com, 21 octombrie 2013 \(accesat 17.03.2016\) https://www.youtube.com/watch?v=3YXWN41X2Ng](https://www.youtube.com/watch?v=hl_JN9Uehly;TV Pungești, „ Primul documentar din Romania despre gaze de sist! TVR 1 (Gabriel Geamanu)”, video file, youtube.com, 21 noiembrie 2013 (accesat 17.03.2016) https://www.youtube.com/watch?v=udrJ0ebaNnQ; RomaniaFaraEi, „19 octombrie – Proclamatia de la Punge?ti”, video file, youtube.com, 21 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016) https://www.youtube.com/watch?v=3YXWN41X2Ng)

⁵¹ „Comunicat de presă”, vremeanoua.ro, 15 martie 2013 (accesat 17.03.2016) [http://www.vremeanoua.ro/comunicat-de-presa-21; „NU hotărât fracturării hidraulice: dacă la altii se poate, la noi de ce nu? \(video\)”, vremeanoua.ro, 14 martie 2013 \(accesat 17.03.2016\) http://www.vremeanoua.ro/nu-hotarat-fracturarii-hidraulice-daca-la-altii-se-poate-la-noi-de-ce-nu; TV Pungești, „ Primul documentar din Romania despre gaze de sist! TVR 1 \(Gabriel Geamanu\)”, video file, youtube.com, 21 noiembrie 2013 \(accesat 17.03.2016\) https://www.youtube.com/watch?v=udrJ0ebaNnQ](http://www.vremeanoua.ro/comunicat-de-presa-21; „NU hotărât fracturării hidraulice: dacă la altii se poate, la noi de ce nu? (video)”, vremeanoua.ro, 14 martie 2013 (accesat 17.03.2016) http://www.vremeanoua.ro/nu-hotarat-fracturarii-hidraulice-daca-la-altii-se-poate-la-noi-de-ce-nu; TV Pungești, „ Primul documentar din Romania despre gaze de sist! TVR 1 (Gabriel Geamanu)”, video file, youtube.com, 21 noiembrie 2013 (accesat 17.03.2016) https://www.youtube.com/watch?v=udrJ0ebaNnQ)

⁵² V. M, „Patru ONG-uri îi cer lui Radu Stroe sa dispuna o ancheta privind „faptele” jandarmilor la Pungesti”, HotNews.ro, 5 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016) <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-16142121-patru-ong-uri-cer-lui-radu-stroe-dispuna-ancheta-privind-faptele-jandarmilor-pungesti.htm>

⁵³ „ACTIUNI ALE ASOCIATIEI ROMANIA FARA EI”, stopfracturare.ro, (accesat 21.06.2015) [http://stopfracturare.ro/actiuni-ale-asociatiei-romania-fara-ei/; „STOP Chevron and the Police abuse in PUNGESTI, Romania”, AVAAZ.org, 2 decembrie 2013 \(accesat 17.03.2016\) https://secure.avaaz.org/en/petition/All_hum_anrigts_NGOs_that_can_monitor_and_act_NOW_on_this_attack_Save_the_village_of_Pungesti_Romania_from_fracking_and_a/?dxPllab](http://stopfracturare.ro/actiuni-ale-asociatiei-romania-fara-ei/; „STOP Chevron and the Police abuse in PUNGESTI, Romania”, AVAAZ.org, 2 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016) https://secure.avaaz.org/en/petition/All_hum_anrigts_NGOs_that_can_monitor_and_act_NOW_on_this_attack_Save_the_village_of_Pungesti_Romania_from_fracking_and_a/?dxPllab)

⁵⁴ „Europarlamentarii Verzi cer președinției Parlamentului European încetarea abuzurilor Guvernului român în cazul Pungești”, partidulverde.ro, 17 decembrie 2013 (accesat 20.06.2015) <http://www.partidulverde.ro/2013/12/17/europarlamentarii-verzi-cer-presedintiei-parlamentului-european-inctetarea-abuzurilor-guvernelui-roman-in-cazul-pungesti/>

⁵⁵ Florin Jbanca, „Preoții de la Petru Vodă și scandalul gazelor de șist. Reacția BOR după ce monahii din Neamț au dus o troiță la Pungești”, adevărul.ro, 14 mai 2014 (accesat 17.03.2016) [http://adevarul.ro/locale/piatra-neamt/preotii-petru-voda-scandalul-gazelor-sist-reactia-bor-monahii-neamt-dus-troiita-pungesti-1_537348220d133766a8a48c74/index.html; „TABARA DE REZISTENTA DE LA PUNGESTI LUATA CU ASALT DE JANDARMI. Accesul spre locatie interzis, Chevron demareaza lucrarile in forta! \(VIDEO\)”, cuvântul-ortodox.ro, 2 decembrie 2013 \(accesat 20.06.2015\) http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/2013/12/02/tabara-de-rezistenta-de-la-pungesti-luata-cu-asalt-de-jandarmi-accesul-spre-locatie-interzis-chevron-demareaza-lucrarile-in-forta/; Kanal D, „ Si preotii protesteaza la Pungesti impotriva exploatarei gazelor de sist”, video file, youtube.com, 6 ianuarie 2014 \(accesat 17.03.2016\) https://www.youtube.com/watch?v=mHPGxrXKN1I; Televiziunea Poporului, „Pr Vasile Laiu in fata jandarmilor de la Pungesti \(sursa – BărladOnline\)”, video file, youtube.com, 19 octombrie 2013 \(accesat 17.03.2016\) https://www.youtube.com/watch?v=TpPsTEWVtz8](http://adevarul.ro/locale/piatra-neamt/preotii-petru-voda-scandalul-gazelor-sist-reactia-bor-monahii-neamt-dus-troiita-pungesti-1_537348220d133766a8a48c74/index.html; „TABARA DE REZISTENTA DE LA PUNGESTI LUATA CU ASALT DE JANDARMI. Accesul spre locatie interzis, Chevron demareaza lucrarile in forta! (VIDEO)”, cuvântul-ortodox.ro, 2 decembrie 2013 (accesat 20.06.2015) http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/2013/12/02/tabara-de-rezistenta-de-la-pungesti-luata-cu-asalt-de-jandarmi-accesul-spre-locatie-interzis-chevron-demareaza-lucrarile-in-forta/; Kanal D, „ Si preotii protesteaza la Pungesti impotriva exploatarei gazelor de sist”, video file, youtube.com, 6 ianuarie 2014 (accesat 17.03.2016) https://www.youtube.com/watch?v=mHPGxrXKN1I; Televiziunea Poporului, „Pr Vasile Laiu in fata jandarmilor de la Pungesti (sursa – BărladOnline)”, video file, youtube.com, 19 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016) https://www.youtube.com/watch?v=TpPsTEWVtz8)

⁵⁶ conform lui Cathrine Holst o expertiză și un expert trebuie să întrunească anumite standarde pentru a putea fi validați și recunoscuți de către ceilalți ca fiind legitimi, la fel și evaluările lor. Validitatea lor se face prin „scurtături” informaționale emise de structure științifice instituționale (comunități epistemice) care pot certifica lor la un grup de expertiză, având mijloace de constrângere colectivă (diplome, licențe, certificate profesionale). O altă metodă de verificare a experților este dimensiunea morală a rezultatelor lor (în modelul de aici – a opiniilor/indicațiilor lor) prin intermediul unor instrumente normative. vezi Holst, Cathrine.(2014). *Expertise and Democracy*. ARENA. Oslo. pp. 20-27, 29-31.

⁵⁷ motivele comunității au fost variate: poluarea mediului, scoaterea din circuitul agricol a terenurilor, poluarea apei, mediu maladiv, lipsa resurselor pentru tratament; dar și motive ce țin de sitemul de valori precum respingerea elementelor străine, intruzive sau aversiunea față de elementele de noutate, patriotism, sistem de valori conservator

⁵⁸ Alina Matis, „Uniunea Europeană pune o primă frână GAZELOR DE ȘIST: cum vor avea țărani din Pungești un cuvânt de spus asupra proiectului Chevron”, gandul.info, 17 octombrie 2013 (accesat 20.06.2015)

<http://www.gandul.info/international/uniunea-europeana-pune-o-prima-frana-gazelor-de-sist-cum-vor-avea-aranii-din-pungesti-un-cuvant-de-spus-asupra-proiectului-chevron-11524271>

⁵⁹ Digi24.ro, „VIDEO. Incidente la Pungești. Chevron sesizează Poliția Vaslui în legătură cu distrugerile. Suspendarea activității e temporară”, video file, digi24.ro, 7 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016) <http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Actualitate/Stiri/Proteste+cu+incidente+la+Pungesti+violente>; „Sub presiunea protestatarilor, Chevron suspenda din nou activitatea la Pungesti”, dailybusiness.ro, 7 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016) <http://www.dailybusiness.ro/stiri-companii/sub-presiunea-protestatarilor-chevron-suspenda-din-nou-activitatea-la-pungesti-96484/>

⁶⁰ Liviu Iancu, „Chevron se retrage din România. Gigantul american renunță la proiectele de exploatare de gaze de șist”, Ziarul Financiar (zf.ro), 21 februarie 2015 (accesat 23.06.2015) <http://www.zf.ro/zf-news/chevron-n-se-retrage-din-romania-gigantul-american-renunta-la-proiectele-de-exploatare-de-gaze-de-sist-13866441>; „Chevron renunță la căutarea de gaze de șist din România”, Ziarul Financiar (zf.ro), 21 februarie 2015 (accesat 23.06.2015) <http://www.zf.ro/eveniment/chevron-renunta-la-cautarea-de-gaze-de-sist-din-romania-13865562>

Bibliografie

Arendt, Hannah. „Truth and Politics”. In *Philosophy, Politics and Society*. 3rd ser. edited by Peter Laslett and W. G. Runciman. Oxford: Blackwell. 1967.

Estlund, David M. *Democratic Authority. A Philosophical Framework*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2008.

Holst, Cathrine. *Expertise and Democracy*. Oslo:ARENA, 2014.

Mill, John Stuart. *On Liberty and Other Essays*, edited by John Gray. Oxford:Oxford University Press, 1991.

Plato. *The Republic*. Translated by Tom Griffith. edited by G.R.F. Ferrari. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Rawls, John. *A Study in the Grounds of Ethical Knowledge. Condered with Reference to Judgements on the Moral Worth of Character*. Ph. D. Dissertation. Princeton University, 1950 apud. Estlund, David M. *Democratic Authority. A Philosophical Framework*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2008.

Rawls, John. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971.

Rawls, John. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1993.

Rawls, John. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1995.

Rawls, John. *The Law of Peoples. The Idea of Public Reason Revisited*. Cambridge: Harvard University Press, 1999.

Rousseau, Jean-Jacques. *The Social Contract*. London: Penguin Books, 1968.

Surse web

Doru Cireașă. „Harta gazelor de șist din România”. *România Liberă*. 21 octombrie 2013 (accesat 20.06.2015) <http://www.romanalibera.ro/special/investigatii/harta-gazelor-de-sist-din-romania-315807>

Afrodita Iorgulescu, Liana Popa, Alexandru Tașnadi. „Gazele de șist nu se regăsesc nici în Legea Petrolului, nici în Legea energiei electrice și a gazelor natural”. *Cotidianul.ro*. 27 ianuarie 2014 (accesat 23.06.2015) <http://www.cotidianul.ro/gazele-de-sist-nu-se-regasesc-nici-in-legea-petrolului-nici-in-legea-energiei-electrice-si-a-gazelor-naturale-231028/>

„Referendumul din Pungești privind gazele de șist, blocat de prefectură”, *Ziare.com*, 8 noiembrie 2013 (accesat 20.06.2015)

<http://www.ziare.com/economie/gaze-de-sist/referendumul-din-pungesti-privind-gazele-de-sist-blocat-de-prefectura-1266961>;

„Oameni din zona în care se va face explorarea gazelor de șist continuă să pună întrebări. Scrisoarea deschisă adresată lui Victor Ponta în cazul Pungești”, *Cotidianul.ro*, 7 ianuarie 2014 (accesat 17.03.2016)

<http://www.cotidianul.ro/scrisoare-deschisa-adresata-lui-victor-ponta-in-cazul-pungesti-229606/>

„Comunicat de presă”, vremeanoua.ro, 15 martie 2013 (accesat 17.03.2016)
<http://www.vremeanoua.ro/comunicat-de-presa-21>

„NU hotărât fracturării hidraulice: dacă la altii se poate, la noi de ce nu? (video)”, vremeanoua.ro, 14 martie 2013 (accesat 17.03.2016)
<http://www.vremeanoua.ro/nu-hotarat-fracturarii-hidraulice-daca-la-altii-se-poate-la-noi-de-ce-nu>

V. M., „Patru ONG-uri îi cer lui Radu Stroe să dispună o anchetă privind „faptele” jandarmilor la Pungești”, HotNews.ro, 5 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<http://www.hotnews.ro/stiri-esential-16142121-patru-ong-uri-cer-lui-radu-stroe-dispuna-ancheta-privind-faptele-jandarmilor-pungesti.htm>

„ACTIUNI ALE ASOCIATIEI ROMANIA FARA EI”, stopfracturare.ro, (accesat 21.06.2015)
<http://stopfracturare.ro/actiuni-ale-asociatiei-romania-fara-ei/>

„STOP Chevron and the Police abuse in PUNGESTI, Romania”, AVAAZ.org, 2 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016)
https://secure.avaaz.org/en/petition/All_humanrigts_NGOs_that_can_monitor_and_act_NOW_on_this_attack_Save_the_village_of_Pungesti_Romania_from_fracking_and_a/?dxPIIab

„Europarlamentarii Verzi cer președinției Parlamentului European încetarea abuzurilor Guvernului român în cazul Pungești”, partidulverde.ro, 17 decembrie 2013 (accesat 20.06.2015)
<http://www.partidulverde.ro/2013/12/17/europarlamentarii-verzi-cer-presedintiei-parlamentului-european-incetarea-abuzurilor-guvernului-roman-in-cazul-pungesti/>

Florin Jbanca, „Preoții de la Petru Vodă și scandalul gazelor de șist. Reacția BOR după ce monahii din Neamț au dus o troiță la Pungești”, adevărul.ro, 14 mai 2014 (accesat 17.03.2016)
http://adevarul.ro/locale/piatra-neamt/preotii-petru-voda-scandalul-gazelor-sist-reactia-bor-monahii-neamt-dus-troiata-pungesti-1_537348220d133766a8a48c74/index.html

„TABARA DE REZISTENTA DE LA PUNGESTI LUATA CU ASALT DE JANDARMI. Accesul spre locație interzis, Chevron demarează lucrările în forta! (VIDEO)”, cuvântul-ortodox.ro, 2 decembrie 2013 (accesat 20.06.2015)
<http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/2013/12/02/tabara-de-rezistenta-de-la-pungesti-luata-cu-asalt-de-jandarmi-accesul-spre-locatie-interzis-chevron-demareaza-lucrările-in-forta/>

Alina Matis, „Uniunea Europeană pune o primă frână GAZELOR DE ȘIST: cum vor avea țărani din Pungești un cuvânt de spus asupra proiectului Chevron”, gandul.info, 17 octombrie 2013 (accesat 20.06.2015)
<http://www.gandul.info/international/uniunea-europeana-pune-o-prima-frana-gazelor-de-sist-cum-vor-avea-tararii-din-pungesti-un-cuvant-de-spus-asupra-proiectului-chevron-11524271>

„Sub presiunea protestatarilor, Chevron suspenda din nou activitatea la Pungești”, dailybusiness.ro, 7 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<http://www.dailybusiness.ro/stiri-companii/sub-presiunea-protestatarilor-chevron-suspenda-din-nou-activitatea-la-pungesti-96484/>

Liviu Iancu, „Chevron se retrage din România. Gigantul american renunță la proiectele de exploatare de gaze de șist”, Ziarul Financiar (zf.ro), 21 februarie 2015 (accesat 23.06.2015)
<http://www.zf.ro/zf-news/chevron-se-retrage-din-romania-gigantul-american-renunta-la-proiectele-de-exploatare-de-gaze-de-sist-13866441>

„Chevron renunță la căutarea de gaze de șist din România”, Ziarul Financiar (zf.ro), 21 februarie 2015 (accesat 23.06.2015)
<http://www.zf.ro/eveniment/chevron-renunta-la-cautarea-de-gaze-de-sist-din-romania-13865562>

Surse video

Digi24.ro, „VIDEO. Incidente la Pungești. Chevron sesizează Poliția Vaslui în legătură cu distrugerile. Suspendarea activității e temporară”, video file, digi24.ro, 7 decembrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Actualitate/Stiri/Proteste+cu+incidente+la+Pungesti+violente>

apologeticumRO, „tvr intervieveaza localnici din Pungesti legat de exploatarea gazelor de sist_1”, video file, youtube.com, 22 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<https://www.youtube.com/watch?v=fPR3T6kDIX8>

apologeticumRO, „tvr intervieveaza localnici din Pungesti legat de exploatarea gazelor de sist_2”, video file, youtube.com, 22 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016)
https://www.youtube.com/watch?v=hl_JN9UehIY

TV Pungești, „ Primul documentar din Romania despre gaze de sist! TVR 1 (Gabriel Geamanu)”, video file, youtube.com, 21 noiembrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<https://www.youtube.com/watch?v=udrJ0ebaNnQ>

RomaniaFaraEi, „19 octombrie – Proclamatia de la Pungești”, video file, youtube.com, 21 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<https://www.youtube.com/watch?v=3YXWN41X2Ng>

Kanal D, „ Si preotii protesteaza la Pungesti impotriva exploatarii gazelor de sist”, video file, youtube.com, 6 ianuarie 2014 (accesat 17.03.2016)
<https://www.youtube.com/watch?v=mHPGxrXKNII>

Televiziunea Poporului, „Pr Vasile Laiu in fata jandarmilor de la Pungesti (sursa – BârladOnline)”, video file, youtube.com, 19 octombrie 2013 (accesat 17.03.2016)
<https://www.youtube.com/watch?v=TpPsTEWVtz8>

